

СУСПІЛЬСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ. ОСОБИСТІСТЬ

DOI : 10.33274/2079-4835-2023-26-1-67-73

УДК 331.556

Ревуцька С. К.,
кандидат філологічних наук

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг, Україна
e-mail: revutska@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-8969-1295
e-mail: oliinyk_1@donnuet.edu.ua

Олійник К. Д.,
студентка

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ УКРАЇНЦІВ ЩОДО ВНУТРІШНЬО- ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ КРАЇНИ

Revutska S. K.,
PhD in Philological sciences

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: revutska@donnuet.edu.ua
ORCID: 0000-0002-8969-1295
e-mail: oliinyk_1@donnuet.edu.ua

Oliinyk K. D.,
Student

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIANS' PUBLIC OPINION REGARDING DOMESTIC AND FOREIGN POLITICAL PROCESSES OF THE COUNTRY

Мета - дослідити трансформація суспільної думки українців щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів країни шляхом зіставлення соціологічних опитувань щодо ставлення громадян України до різних політиків та держав.

Методи. Основні наукові результати було отримано шляхом аналізу статистичних даних опитувань різних соціологічних інститутів у період з 2011 по 2022 рік, основу склали дані опитувань, проведені соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва», журналом *Forbes*.

Результати. Враховуючи, що процес євроінтеграції України проходить у досить складних умовах боротьби за незалежність, метою дослідження було обрано трансформації суспільної думки українців щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів країни шляхом зіставлення соціологічних опитувань щодо ставлення громадян України до різних політиків та держав.

У процесі аналізу результатів опитувань різних років було з'ясовано, що основним критерієм ставлення українців до зарубіжних країн, політиків і міжнародних організацій є їх підтримка України у боротьбі проти агресора. Лідером країни, яка найбільше підтримує українців у різних сферах є Польща, проте серед персональних вподобань президент Польщі зайняв почесне друге місце після Бориса Джонсона. Це свідчить про те, що взаємозалежність країна – допомога – особистість не завжди тотожні, тобто, людські якості конкретних осіб, їх висловлювання і діяльність мають більший вплив на формування рейтингу вподобань українського суспільства.

Попри все, проаналізовані дані свідчать про те, що для українців наразі життєвоважливим є оборона і збереження цілісності держави. При цьому помітною є зміна ставлення до багатьох країн упродовж всього періоду агресії з 2014 року.

У перспективі – дослідити рівень довіри українців до міжнародних організацій, які пасивно відреагували на екологічну, гуманітарну катастрофу після підризу терористами Каховської ГЕС.

Ключові слова: країна-агресор, війна, суспільна думка, трансформація суспільства, суспільна думка.

Постановка проблеми. Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року значна частина українського суспільства відчутно почала змінюватися у всіх напрямках. Дехто з науковців відзначає зростання національної свідомості і трансформаційні процеси ідентичності, інші говорять про активний процес формування нації. У будь-якому разі, війна змінила українське суспільство і ці зміни потребують вивчення, аналізу і систематизації для формування подальшого життя в країні.

Зовнішньо політичні процеси розвитку країни на цей час пов'язуються із чіткою орієнтацією на європейські країни, ЄС і, відповідно, такі настрої українців набули також дещо інших окреслень. Частина українців була вимушена, тікаючи від війни, шукати притулку в сусідніх європейських державах. Це дало можливість переоцінити, не з позиції туриста, проживання та цінності Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом вивчення питання зовнішніх і внутрішніх настроїв українського суспільства активізувалося на початку ХХІ ст., адже саме в цей час Україна вкотре постала перед вибором щодо свого подальшого розвитку як незалежної держави. Вітчизняні науковці почали різнобічне вивчення ставлення українців до різних вітчизняних і закордонних інституцій, конкретних політиків і діячів. Зокрема багато питань висвітлено Шайгородським Ю. Ж. у монографії «Політика: взаємодія реальності і міфу» щодо взаємодії політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства в Україні, Шинкарук К.О., автори монографій «Українське суспільство в умовах війни» та інші, «Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики».

Мета дослідження: дослідити трансформація суспільної думки українців щодо внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів країни шляхом зіставлення соціологічних опитувань щодо ставлення громадян України до різних політиків та держав.

Виклад основного матеріалу. Процес євроінтеграції України проходить у досить складних умовах боротьби за незалежність. Українці більше року демонструють світові не лише чітку позицію українського суспільства щодо європейського шляху розвитку, а й готовність захищати свій вибір, незалежність і територіальну цілісність. У зв'язку з цим ставлення громадян України до різних держав, політиків, державних діячів і інституцій останнім часом різко змінилося та стало більш конкретним.

Для вивчення питання до уваги бралися соціологічні дослідження, проведені упродовж різного часу, основна увага приділялася опитуванням 2022-2023 року, адже саме в цей складний час суспільна думка мала найбільший відсоток коливань. Територіально в опитуваннях брали участь українці лише тих територій, що контролюються урядом України (Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві) та на яких не ведуться бойові дії (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській областях).

Соціологічною службою Центру Разумкова з 22 лютого по 1 березня 2023 року в рамках проекту Програми МАТРА, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні було проведено дослідження зовнішньополітичних орієнтацій громадян України, їх оцінки зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків.

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статеві-віковими квотами) методом face-to-face.

В опитуванні взяли участь 2020 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть

бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян» [4].

Одним із перших питань, що підлягають вивченню, є питання ставлення українців до різних країн, зокрема й до країни агресора.

За даними таблиці 1 помітно, що респонденти висловлюють позитивне ставлення до таких країн: Великої Британії (91%), Польщі (94%), Франції (86%), Литви (91%), Латвії (90%), Естонії (90%), Ізраїлю (75%), США (88%), Німеччини (85%).

Негативне ставлення громадяни України висловлюють до таких країн: росії (94%), Білорусі (81%), Ірану (73,5%), Угорщини (46,5%), Китаю (60%).

Таблиця 1 – Ставлення українців до іноземних країн 2023 року, (%)

Країна	Цілком позитивно	Переважно позитивно	Переважно негативно	Цілком негативно	Важко відповісти
Польща	73,6	20,6	1,5	0,9	3,4
Велика Британія	59,7	31,4	3,3	0,9	4,7
Литва	59,6	31,1	3,0	0,9	5,4
Естонія	55,0	35,1	3,1	0,6	6,2
Латвія	58,9	31,1	3,1	1,2	5,7
США	52,3	35,5	6,3	1,4	4,5
Франція	34,9	51,2	6,8	0,6	6,5
Німеччина	39,8	45,3	7,3	1,4	6
Ізраїль	27,8	46,6	10,4	1,9	12,4
росія	1,6	1,4	6,2	87,6	3,1
Білорусь	3,1	9,3	24,4	56,3	6,9
Іран	5,3	11,6	23,0	50,5	9,5
Китай	7,7	17,3	37,3	22,5	15,1
Угорщина	15,1	24,0	26,3	20,2	14,4

Джерело: [4]

При цьому динаміка суспільної думки щодо країн за інший період була іншою. Так, на початку війни, у 2014 році, українці державами-союзниками бачили: Польщу – 39,4%, США – 30,6%, Грузію – 23,4%, Німеччину – 22,5%, Велику Британію – 20,4%. [3]. Найбільшого зростання рівня довіри отримали Велика Британія – 39,3%, Польща – 34,2%, і США – 21,7%. У 2014 році серед стратегічних союзників українці не розглядали жодну з країн Балтії, яким висловили високий рівень довіри у 2023 році. Помітним є і рівень зростання довіри до різних країн порівняно з 2021 роком. Найбільше впав рівень довіри, окрім країни-агресора, до Білорусі – 13,7%.

Таблиця 2 – Ставлення українців до іноземних країн 2021 року, (%)

Країна	Цілком позитивно	Переважно позитивно	Переважно негативно	Цілком негативно	Важко відповісти
Велика Британія	24,0	53,8	9,6	3,3	9,2
Німеччина	24,6	54,6	9,7	3,0	8,1
Білорусь	16,8	41,6	19,8	11,2	10,6
США	23,5	46,2	14,2	6,4	9,8

Джерело: [4]

Отримані результати досліджень, дають підстави стверджувати, що громадяни України під час опитування керувалися тим наскільки ці країни допомагають українцям під час російсько-української війни, та чи не є ці країни співучасниками терористичних злочинів проти України. Саме цим пояснюється падіння рівня довіри до сусідньої держави, яка цілком підтримала військові дії росії відносно України. Підтверджує критерій вподобань українців і рейтинг Forbes, де на першому місці за 11 критеріями і максимальною 100-бальною оцінкою балів опинилася саме Польща. Приблизно однаково до результатів Таблиці 1 розташувалися й інші країни.

Таблиця 3 – Рейтинг підтримки України іноземними країнами 2022 року, (%)

Країна	Фінансова допомога млрд	Допомога Україні % від ВВП	Рейтинг дружності
Польща	3,1	0,46	97
США	45,8	0,22	96
Естонія	0,3	0,81	95
Латвія	0,3	0,72	94
Велика Британія	5,2	0,18	88
Франція	3,6	0,08	77
Німеччина	4,0	0,06	72

Джерело: [6]

Окремо слід розглянути динаміку суспільного ставлення до росії. Центр Разумкова також проводив опитування у попередні роки. Тож, за допомогою цих даних можна побачити, як змінювалася думка громадян України щодо громадян росії протягом 2014-2017 рр. Ці зміни наведено в таблиці 4.

Таблиця 4 – Ставлення українців до громадян росії з 2014 до 2023 рр., (%)

Рік	Ставлення цілком негативне	Ставлення цілком позитивне
2013	13,8	16,9
2014	44,4	7,2
2021	38,2	7,5
2023	87,6	1,6

Джерело: [4]

Примітним є й те, що ще в 2014 році 10,1% українців вважали цю країну стратегічним партнером, а, відповідно й довіряли їй. «Це переважно люди старші 45 років, що великою мірою означає поступову, але безповоротну втрату росією свого колись визначального «м'якого впливу» на Україну [2].

Також під час опитування Центром Разумкова було досліджено, що серед тих, хто спілкується вдома переважно українською мовою, ставляться до росії негативно 95,5%, серед тих, хто спілкується російською — 88%. Тобто немає значної різниці, якою мовою спілкуються українці, всі ставляться до росії переважно негативно.

Щодо ставлення українців до іноземних політиків, то в цьому випадку за результатами опитування помітно, що українці відповідали за тією ж логікою, що і в попередніх опитуваннях. Найбільш позитивні відгуки отримали політики, я відгукуються добре про Україну, засуджують збройну агресію росії проти України та допомагають українцям різними методами. Результати наведено в Таблиці 5. За даними таблиці, ми бачимо, що більшість респондентів висловлюють позитивне ставлення до таких іноземних політиків: Борис Джонсон (87%), Анджей Дуда (86%), Джо Байден (83%), Урсула фон дер Ляєн (61%), Емманюель Макрон (59,5%).

Цікаво, що відносно персональних вподобань представників певних країн, позиції не збігаються: на першому місці опинився Борис Джонсон, а не Анджей Дуда, чи президент США, чия позиція в Таблиці 3 третя. Це свідчить про те, що взаємозалежність країна – допомога – особистість не завжди тотожні, людські якості конкретних осіб, їх висловлювання і діяльність мають більший вплив на формування рейтингу вподобань українського суспільства.

Переважає негативне ставлення до таких політиків: Володимир Путін (97%), Олександр Лукашенко (92%), Віктор Орбан (60%), Ангела Меркель (52%).

Таблиця 5 – Ставлення українців до іноземних політиків, (%)

Прізвище та ім'я	Ставлення	Кількість (%)
Борис Джонсон	позитивне	87
Анджей Дуда	позитивне	86
Джо Байден	позитивне	83
Урсула фон дер Ляєн	позитивне	61
Емманюель Макрон	позитивне	59,5
Володимир Путін	негативне	97
Олександр Лукашенко	негативне	92
Віктор Орбан	негативне	60
Ангела Меркель	негативне	52

Джерело: [4]

Відчутною для українців стала і допомога різних міжнародних організацій у протистоянні російській агресії. Візьмемо до уваги найбільш відомі організації: ООН, ЄС, МАГАТЕ, ОБСЄ, НАТО, адже підтримка кожної з цих організацій є важливою для України в умовах війни. Досить дивно, що найнижчий середній бал є в організації, яка мала б захищати безпеку і співробітництво в Європі. Вважаємо, що рейтинг багатьох міжнародних організацій після терористичного акту на Каховській ГЕС 6 червня впаде ще нижче, адже офіційні заяви усіх організацій були «досить обережними», однак поки ще рано говорити про якісь цифри, бо жодних досліджень наразі не проводилося. Найвище українці оцінюють діяльність ЄС щодо підтримки України – середній бал 3,8.

Таблиця 6 – Оцінка допомоги кожної з міжнародних організацій України у протистоянні російській агресії, жовтень-листопад 2022 року, (%)

Організація	Оцінка діяльності за п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де «1» означає, що підтримка є зовсім неефективною, «5» — дуже ефективною.					Середній бал
	1	2	3	4	5	
ОБСЄ	36,6	28,6	20,5	9,8	2,7	2,1
ООН	17,9	40,2	26,8	11,6	2,7	2,4
МАГАТЕ	8,9	35,7	37,5	9,8	1,8	2,6
НАТО	3,6	12,5	29,5	33,9	17,9	3,5
ЄС	0	5,4	21,4	56,3	16,1	3,8

Джерело: [5]

Висновки. У процесі аналізу результатів опитувань різних років було з'ясовано, що основним критерієм ставлення українців до зарубіжних країн, політиків і міжнародних організацій є їх підтримка України у боротьбі проти агресора. Такий показник свідчить про те, що для українців наразі життєвоважливим є оборона і збереження цілісності держави. При

цьому помітною є зміна ставлення до багатьох країн упродовж всього періоду агресії з 2014 року.

Щодо ставлення до громадян країни-терориста та росії в цілому, з'ясовано, що з часом українці змінювали свою думку, зважаючи на війну 2014-2023 рр. Зміна ставлення до росії з позитивного до негативного, позитивно (з позиції формування національної ідентичності, націєтворчих процесів тощо) вплинула на свідомість українців. Вони почали більше цікавитися культурою та традиціями своєї країни, та не посилалися у цьому на росію. Одним із прикладів цьому є збільшена кількість громадян України, що розмовляють українською: «соціологічна група «Рейтинг» 17–18 серпня 2022 року проводила загальнонаціональне опитування, згідно якого 51% опитаних зазначили, що розмовляють удома українською (у квітні 2022 року так зазначили 48%), третина – двома мовами, а 13% зазначили, що розмовляють російською» [1].

У перспективі – дослідити рівень довіри українців до міжнародних організацій, які пасивно відреагували на екологічну, гуманітарну катастрофу після підриву терористами Каховської ГЕС.

Список літератури:

1. 24% російськомовних повністю перейшли на спілкування українською, – соціологія. URL: <https://zbruc.eu/node/112975>
2. Бурковський П. Хто наш друг: як змінюється оцінка українців щодо найбільших союзників. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/18/7120971/>
3. Громадяни України про безпеку: оцінки, загрози, шляхи вирішення проблем. URL: https://razumkov.org.ua/upload/1412757450_file.pdf
4. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий–березень 2023р.). *Разумков центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r>
5. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. *Національна безпека і оборона*. №1-2 (187-188) 2022. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
6. Які країни найбільше допомогли Україні з початку війни – рейтинг Forbes. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/01/novyna/polityka/yaki-krayiny-najbilshe-dopomohly-ukrayini-pochatku-vijny-rejtynh-forbes>

Referenses:

1. 24% rosiiskomovnykh povnistiu pereishly na spilkuvannia ukrainskoiu, – sotsiologiia. [24% of Russian-speakers completely switched to communicating in Ukrainian, - sociology]. Available at: <https://zbruc.eu/node/112975>
2. Burkovskiy, P. *Khto nash druh: yak zminiuietsia otsinka ukrainsiv shchodo naibilshykh soiuznykiv* [Who is our friend: how Ukrainians' assessment of their biggest allies is changing]. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/03/18/7120971/>
3. *Hromadiany Ukrainy pro bezpeku: otsinky, zahrozy, shliakhy vyrishennia problem* [Citizens of Ukraine on security: assessments, threats, ways to solve problems]. Available at: https://razumkov.org.ua/upload/1412757450_file.pdf
4. *Zovnishnopolitychni orientatsii hromadian Ukrainy, otsinka zovnishnoi polityky vlady, stavlennia do inozemnykh derzhav ta politykiv (liutyi–berezen 2023r.)* [Foreign policy orientations of citizens of Ukraine, evaluation of the government's foreign policy, attitude towards foreign countries and politicians (February–March 2023)]. *Razumkov tsentr* [Razumkov Center]. Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-ukrainy-otsinka-zovnishnoi-polityky-vlady-stavlennia-do-inozemnykh-derzhav-ta-politykiv-liutyi-berezen-2023r>

5. *Ukraina na shliakhu do YeS: realii i perspektyvy* [Ukraine on the way to the EU: realities and prospects]. *Natsionalna bezpeka i oborona* [National security and defense]. 2022, No. 1-2 (187-188). Available at: URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf

6. *Yaki krainy naibilshe dopomohly Ukraini z pochatku viiny – reitynh Forbes* [Which countries have helped Ukraine the most since the beginning of the war - Forbes rating]. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/01/novyna/polityka/yaki-krainy-najbilshe-dopomohly-ukrayini-pochatku-vijny-rejtynh-forbes>

Objective of the article is to investigate the transformation of public opinion of Ukrainians regarding the domestic and foreign political processes of the country by comparing sociological surveys on the attitude of Ukrainian citizens to various politicians and states.

Methods. The main scientific results are obtained by analyzing the statistical data of surveys of various sociological institutes in the period from 2011 to 2022, based on the survey data conducted by the sociological service of the Razumkov Center together with the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, Forbes magazine.

Results. Considering that the process of European integration of Ukraine takes place in rather difficult conditions of the struggle for independence, the purpose of the study is to transform the public opinion of Ukrainians regarding the country's domestic and foreign political processes by comparing sociological surveys on the attitude of Ukrainian citizens to various politicians and states. In the process of analyzing the results of polls from different years, it is found that the main criterion for the attitude of Ukrainians towards foreign countries, politicians and international organizations is their support for Ukraine in the fight against the aggressor. The leader country that most supports Ukrainians in various fields is Poland, however, among personal preferences, the President of Poland takes an honorable second place after Boris Johnson. This indicates that the interdependence "country – aid – individual" is not always the same, that is, the human qualities of specific individuals, their statements and activities have a greater influence on the formation of the rating of Ukrainian society's preferences. Despite everything, the analyzed data indicate that defense and preservation of the integrity of the state are vitally important for Ukrainians at the moment. At the same time, the change in attitude towards many countries during the entire period of aggression since 2014 is noticeable. In the future, we have in mind to investigate the level of trust of Ukrainians in international organizations that passively reacted to the environmental and humanitarian disaster after the terrorists blew up the Kakhovska hydroelectric power station.

Key words: aggressor country, war, public opinion, transformation of society, public opinion.

Дата надходження рукопису 11.05.2023